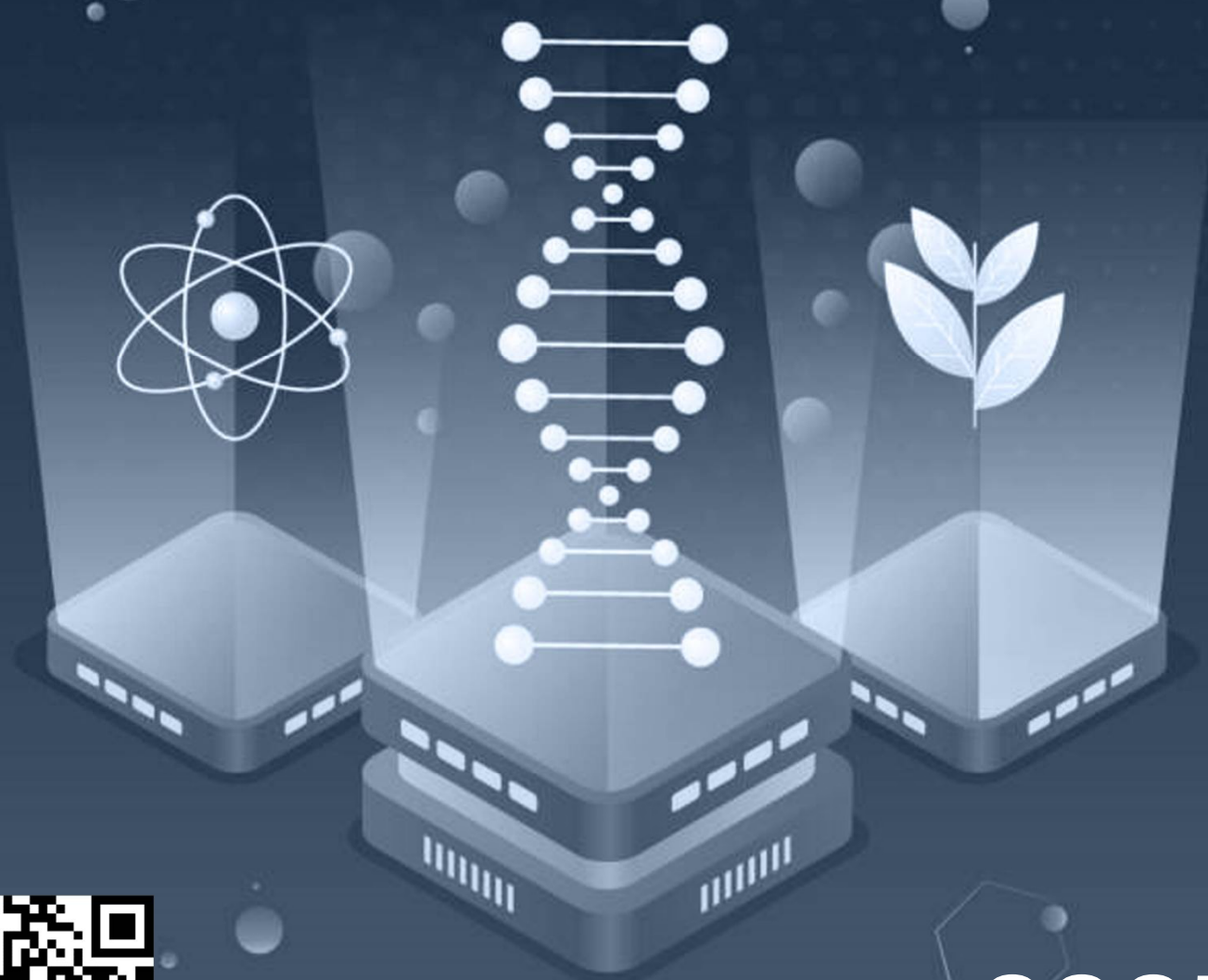

ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

JOURNAL OF MAMUN SCIENCE

VOLUME 3, ISSUE 5 **2025**

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

3 JILD, 5 SON

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»

TOM 3, HOMEP 5

JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

VOLUME 3, ISSUE 5

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

ЖУРНАЛ «MA'MUN SCIENCE» | JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

№5 (2025) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-0000-2025-5>

Бош мухаррир: | Главный редактор:
Chief Editor:

Urazbayeva Dilbar Abdullayevna
Psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
Ma'mun Universiteti NTM

Бош мухаррир ўринбосари: | Заместитель
главного редактора: | Deputy Chief Editor:

Xudoynazarov Egambergan Madrahimovich
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
dotsent Ma'mun Universiteti NTM

TAHRIRIY MASLAHAT KENGASHI | EDITORIAL BOARD | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

FILOLOGIYA FANLARI (INGLIZ TILI)

Axmedov Oybek Saporboyevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

O'rozboyev Abdulla Durdibayevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Ma'mun Universiteti NTM

Kalandarov Oybek Ruzimbayevich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Yakubov Muzaffar Kamildjanovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Galiyeva Margarita Rafaelovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Nasrullayeva Nafisa Zafarovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Samarqand davlat chet tillari instituti

Cho'ponov Otanazar Otojonovich

Filologiya fanlari doktori (DSc)
Urganch davlat universiteti

Yakubova Matluba Tajibayevna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Samandarova Lola Sultanovna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

FILOLOGIYA FANLARI (RUS TILI)

Cho'ponov Otanazar Otojonovich

Filologiya fanlari doktori (DSc)
Urganch davlat universiteti

Ruzmetov Surojbek Allaberganovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch davlat universiteti

FILOLOGIYA FANLARI (NEMIS)

Yakubova Matluba Tajibayevna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch davlat universiteti

FILOLOGIYA FANLARI (O'ZBEK TILI)

Matnazarov Javlanbek Kabulovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

TARIX FANLARI

Anatoliy Sagdullayevich Sagdullayev

Tarix fanlari doktori, professor; akademik

O'zbekiston Respublikasi Fanlar
akademiyasining haqiqiy a'zosi

Ashirov Adhamjon Azimbayevich

Tarix fanlari doktori, professor,
O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasi Tarix instituti.

Goncharov Yuriy Mixaylovich

Tarix fanlari doktori, professor
Altay davlat universiteti Rossiya

Shaydurov Vladimir Nikolayevich

Tarix fanlari doktori, dotsent
Leningrad davlat universiteti Rossiya

Abdullayev Utkir Ismoilovich

Tarix fanlari doktori (DSc),
dotsent Urganch davlat universiteti

Matkarimova Sadoqat Maqsudovna

Tarix fanlari doktori (DSc), dotsent
Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Timur Pulatovich

Tarix fanlari nomzodi, dotsent
Ma'mun Universiteti NTM

Abdalov Umidbek Matniyazovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
Dotsent Ma'mun Universiteti NTM

Jumaniyozova Mamlakat Tojiyevna

Tarix fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Urganch davlat universiteti

Xo'jamuratov Umarjon Rustamovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch pedagogika instituti

PSIXOLOGIYA FANLARI

Shoumarov G'ayrat Baxromovich

Psixologiya fanlari doktori, professor; akademik
O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasining haqiqiy a'zosi

Kryukova Tatyana Leonidovna

Psixologiya fanlari doktori, professor
Kostroma davlat universiteti Belorusiya

Karpinskiy Konstantin Viktorovich

Psixologiya fanlari doktori, professor
Grodno davlat universiteti Belorusiya

IQTISODIYOT FANLARI

Ruzmetov Baxtiyar

Iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ma'mun Universiteti NTM

Sherov Alisher Bakberganovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), professor

Ma'mun Universiteti NTM

Voronsova Yuliya Vladimirovna

Iqtisodiyot fanlari nomzodi

Moskva davlat boshqaruvi universiteti

Jabborov Umarbek Rustambekovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Cho'ponov San'at Otanazarovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Niyazmetov Islambek Masharipovich

Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

PEDAGOGIKA VA FALSAFA FANLARI

Sardor Sharifzoda O'razboy Tabib o'gli

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Matnazarov Javlanbek Kabulovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Adilov Zafar Yunusovich

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Slepko Yuriy Nikolayevich

Psixologiya fanlari doktori, professor

Yaroslav davlat pedagogika universiteti

Xazova Svetlana Abduraxmanovna

Psixologiya fanlari doktori, dotsent Kostroma
davlat universiteti Belarusiya

Kalandarova Madina Baxadirovna

Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna

Psixologiya fanlari nomzodi, dotsent Ma'mun

Universiteti NTM

TIBBIYOT FANLARI

Yuldashev Baxrom Sobirjanevich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Ravshanbek Babajonovich

Tibbiyot fanlari doktori, professor

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Esamuratov Aybek Ibragimovich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Samandarova Barno Sultonovna

Biologiya fanlari nomzodi, dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Tajiyeva Zebo Baxodirovna

Tibbiyot fanlari falsafa doktori (PhD)

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Nazarova Maloxat Berdiboyevna

Tibbiyot fanlari falsafa doktori (PhD)

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Xudaynazarova Salomat Ruzibaevna

Tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Toshkent pediatriya tibbiyot instituti

ILMIY JURNAL TEXNIK KOTIBI

Sultanov Samandar Maxmud o'g'li

Arxeolog (tadqiqotchi pedagog)

Ma'mun Universiteti NTM

FILOLOGIYA

1. Yakubova Matluba Tajiboevna SHEVAGA XOS LEKSIK BIRLIKLARNING ERKIN SAMANDAR SHE'RIYATIDAGI BADIY AHAMIYATI.....	8
2. Rayxan Madaminova HOFIZ XORAZMIY "DEVON"IDAGI MA'NODOSH SO'ZLAR TAHLILI.....	17
3. Yangibayeva Nodira, Rahimova Mohigul HAYOT-MAMOT MOTIVINING IKKI XIL BADIY TALQINI.....	25
4. Niyazmetova Shahlo Adamboyevna ULUG'BEK HAMDAM SHE'RLARIDA PARALLELIZMLARNING QO'LLANILISHI VA O'ZIGA XOSLIGI.....	31
5. Pirmatova Ozodaxon Saparboyevna SHOLICHILIK LEKSIKASI VA GURUCHLI TAOM NOMLARINING LEKSIK-GRAMMATIK XUSUSIYATLARI.....	35
6. Jumanyazova Muxabbat Xusinovna XORAZM XALQ QO'SHIQLARI LEKSIKASIDAGI AYRIM SO'ZLARNING ETIMOLOGIYASI XUSUSIDA.....	40
7. Fayzullaeva Rukhshona Lutfulloevna, Melikova Martaba Numonovna INFLUENCE OF GLOBALIZATION ON THE COMMUNICATION PROCESS.....	44
8. Raufjon Maxmudov, Anaxon Vapayeva O'ZBEK VA RUS TILLARI LEKSIKASIDA ENG YANGI QATLAM.....	51
9. Ихтиёр Бабаназаров XII ACP XORAZM ILMIIY-ADABIY MUHOJITI DA MAHMUD ZAMAXSHARIYNING TUTGAN UYRI.....	56
10. Rayxan Madaminova HOFIZ XORAZMIY "DEVON"IDAGI KO'P MA'NOLI LEKSIK BIRLIKLARNING ASARDAGI O'RNI.....	62
11. Abdullayeva Poshshajon Usmon qizi FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR VA ULARNING O'RGANILISHI.....	69
12. Matyakubova Surayyo Abdullayevna OGAHIYNING TARIXIY ASARLARIDA QO'SHMA FE'LLAR SINONIMIYASI.....	73
13. Xo'jamurodova Iroda Anvar qizi SEMIOTIKA: NAZARIY ASOSLAR VA TADQIQOTLAR.....	78

IQTISODIYOT

1. Karimova Madina

XORAZM VILOYATIDA KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING HUDUDIIY XUSUSIYATLARI VA TADBIRKORLIK KO'NIKMALARINI BAHOLASH.....83

2. Baxtiyarova Sabohat Baxtiyarovna

STRATEGIK MENEJMENTNING O'ZBEKISTON SHAROITIDAGI TATBIQI.....91

PEDAGOGIKA

1. Davletov Erkaboy Yusubovich

BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA TAYANCH HAYOTIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH IMKONIYATLARI.....95

2. Usanova Zulfiya Bozorovna

PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING GENEZISI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI...98

3. Odinaeva Gulshoda Shavkatovna

TARBIYA DARSLARI VOSITASIDA O'QUVCHILARDA IJTIMOIIY DAXLDORLIK TUYG'ULARINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI.....102

PSIXOLOGIYA

1. Raximov Bobur, Radjapova Dilnura

SHAXS IJTIMOIIYLASHUVINING PSIXOLOGIK ASOSLARI.....107

TARIX

1. Babajanova Nilufar Alisherovna

QUYI AMUDARYO TARIXIIY-GEOGRAFIK REGIONIDA URBANISTIK JARAYONLAR. AHOLINING JOYLASHISHI VA TARIXIIY TARAQQIIYOT SAHIFASI.....111

2. Bekchanov Doniyor

XORAZM JADIDLARI QARASHLARIDA DAVLAT VA JAMIYAT HAYOTINI MODERNIZATSIYALASH MASALALARI.....115

3. Tajiyeva Umida Rajabboevna

O'ZBEK XALQI MADANIYATIDA TABIATGA MUNOSABATNING BA'ZI MASALALARI.....119

4. Tilovboyeva Mardona Aybekovna

O'RTA OSIYO MINTAQASI TABIIY-GEOGRAFIK HOLATI, HUDUDIIY CHEGARALARI MASALALARIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR.....123

5. Исмаилов Улугбек Сапарбой огли

ПРОБЛЕМА ХИЩНИКОВ В ЭКОЛОГИИ ДРЕВНЕГО ПЕРИОДА ХОРЕЗМСКОГО ОАЗИСА.....127

6. Rajabova Zuhra Sa'dullayevna, Raximova Intizor Rustamovna

XIX ASR OXIRI-XX ASR BOSHIDA TURKISTONDA TA'LIM TIZIMI TRANSFORMATSIYASINING BA'ZI MASALALARI.....132

7. Marimov Muzaffar Erkinovich XX ASRNING 20-30-YILLARI XORAZM OKRUGIDA SOG'LIKNI SAQLASH SOHASI VA UNDAGI O'ZGARISHLAR.....	137
8. Bekchanov Doniyor AVAZ O'TAR QARASHLARIDA JADIDCHILIK G'OYALARI.....	141
9. Sultanov Samandar Mahmud o'g'li XORAZM VOHASI VA G'ARBIY SO'G'D HUDUDLARINING GEOGRAFIK SHAROITI, HUDUDIIY CHEGARALARI MASALALARI.....	145
10. Abdullayev Abdurasul Abdulpattoevich QUR'ONI KARIM OYATLARINI TAVIL QILISHDA ISHORIY TAFSIRLARNI O'RNI.....	149
11. Misrbekova Makhliyo THE REPRESENTATION OF USTRUSHANA'S HISTORY IN NUMISMATIC SOURCES...	155
12. Bekimbetov Bahodir Mirzabaevich YANGI O'ZBEKISTONDA OROL FOJIASINI HAL ETISHGA YONDASHUVNING TUBDAN O'ZGARISHI VA UNING NATIJALARI.....	161
13. Xayitmuratova Zaynura G'aybullayevna QADIMGI MARKAZIIY OSIYO XALQLARINING METROLOGIK TIZIMI: O'LCHOV BIRLIKLARINING PAYDO BO'LISHI VA RIVOJLANISHI.....	167

Tilovboyeva Mardona Aybekovna-
Urganch Davlat Universiteti mustaqil izlanuvchisi

O'RTA OSIYO MINTAQASI TABIIY-GEOGRAFIK HOLATI, HUDUDIIY CHEGARALARI MASALALARIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.15670153>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O'rta Osiyo mintaqasining tabiiy-geografik holati, tarixiy hududiy chegaralari, tog'li va tekislik hududlari o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Muallif geologik, arxeologik, etnografik va kartografik ma'lumotlarga tayangan holda O'rta Osiyoning paleogeografik rivojlanishi, qadimgi davrlarda aholining joylashuvi, iqlim sharoitlari va tabiiy resurslarning hududiy taqsimoti haqida xulosalar beradi. Shuningdek, mintaqaning etnotarixiy va iqtisodiy-geografik o'ziga xosliklari hamda tog'li va tekislik hududlari o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: O'rta Osiyo, tabiiy-geografik holat, paleogeografiya, tog'li hududlar, tekislik hududlar, kartografiya, etnogeografiya, tarixiy geografiya, O'zbekiston, Qozog'iston, Turkmaniston, Tojikiston, Qirg'iziston, Qizilqum, Qoraqum, Orol, Amudaryo, Sirdaryo, Tibr, Yevfrat, arxeologik yodgorliklar.

Tilovboyeva Mardona Aybekovna-
Independent Researcher, Urgench State University

SOME REMARKS ON THE NATURAL-GEOGRAPHICAL CONDITIONS AND TERRITORIAL BOUNDARIES OF THE CENTRAL ASIAN REGION

ABSTRACT

This article analyzes the natural-geographical conditions and historical territorial boundaries of the Central Asian region, as well as the interrelation between its mountainous and plain areas based on scientific sources. The author draws on geological, archaeological, ethnographic, and cartographic data to examine the paleogeographical development of Central Asia, the settlement patterns of ancient populations, climatic conditions, and the spatial distribution of natural resources. The study also explores the region's ethno-historical and economic-geographical specificities and the mutual relationship between mountain and plain zones.

Keywords: central Asia, natural-geographical conditions, paleogeography, mountainous regions, plain regions, cartography, ethnogeography, historical geography, Uzbekistan, Kazakhstan, Turkmenistan, Tajikistan, Kyrgyzstan, Kyzylkum, Karakum, Aral Sea, Amu Darya, Syr Darya, Tigris, Euphrates, archaeological monuments.

Тиловбоева Мардона Айбековна-
Независимый исследователь Ургенчского
государственного университета

НЕКОТОРЫЕ НАБЛЮДЕНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО ПРИРОДНО-ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ПОЛОЖЕНИЯ И ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ГРАНИЦ СРЕДНЕЙ АЗИИ

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается природно-географическое положение региона Средней Азии, его исторические территориальные границы, взаимосвязь между горными и равнинными районами на основе научных источников. Автор, опираясь на геологические, археологические, этнографические и картографические данные, делает выводы о палеогеографическом развитии Средней Азии, расселении населения в древние времена, климатических условиях и территориальном распределении природных ресурсов. Также анализируются этноисторические и экономико-географические особенности региона и взаимосвязь между горными и равнинными зонами.

Ключевые слова: средняя Азия, природно-географическое положение, палеогеография, горные районы, равнинные районы, картография, этногеография, историческая география, Узбекистан, Казахстан, Туркменистан, Таджикистан, Кыргызстан, Кызылкум, Каракумы, Арал, Амударья, Сырдарья, Тигр, Евфрат, археологические памятники.

KIRISH VA DOLZARBLIGI

Jahon fizik-geografik xaritasi rang-baranglik tasviriga ega bo'lgan bir qator tabiiy geografik hududlar yer osti tebranishlarining bir necha marotaba takrorlanishi natijasi bo'lib, o'z navbatida ularning hududiy joylashishi bir-biri bilan kesishmaydi. O'ziga xos geografik kenglik chegaralarini dashtlik, qumliklar, daryo va tog'lar ajratib turadi. Masalan, hozirgi Iroq shahri joylashgan hudud ikki daryo Frot va Dajla daryolarining geografik holati Amudaryo va Sirdaryoga o'xshashligi topildi, lekin Amudaryo va Sirdaryo asosiy suvini shimolga Orol dengiziga olib borsa, Tibr va Yevfrat daryolari janubga Fors ko'rfaziga yo'nalganligi jahon xaritasida kuzatiladi. O'rta Osiyo fizik-geografik xaritasi kuzatilsa, geografik kenglik manzarasi tog'lik va tekisliklardan iborat bo'lib, tekislik qismi shimoli-g'arbiy, shimoliy tog'lik hududlar esa janubiy, janubi-sharqiy va sharqiy qismlarida joylashib, o'ziga xos xususiyatlari, tabiiy resurslarida odamzotlarning undan foydalanib, kundalik faoliyatlarini olib borishda ijobiy va salbiy jihatdan ularni ushbu maqolada yoritish nazarga olingan. Tabiiy-geografik xususiyati, joylashish chegaralarini yoritish inobatga olingan.

METODLAR VA O'RGANILISH DARAJASI

Geologik adabiyotlarda qayd qilingan ma'lumotlarga ko'ra, O'rta Osiyo mintaqasi paleogeografiyasi holati masalalari Orol va Kaspiy birlashishi kaynozoy davrining o'rta to'rtlamchi davrida yuz bergan. [1.C-534, 2.C-336, 3.C-423] Tadqiqotchilar qayd qilgan ma'lumotlarga ko'ra, kaynozoy erasi Dunan bosqichidan Gions-mindel bosqichigacha tekislik bo'lgan bo'lsa (700 mingyilliklar) Mindel bosqichidan esa (500 mingyillikdan mezolit davrigacha) O'rta Osiyo geografik manzarasi muzlik bo'lgan [4.B-14]. Geografiya fani natijalariga ko'ra, Qizilqum-Qoraqum-Orol botig'i oralig'i bundan 25-10-million yillar ilgari tekislik bo'lgan [5.B-283]. Tadqiqotchilar nashrlarida O'zbekiston hududining tabiiy-geografik hududlarining joylashish holati, tabiiy resurslari, iqlim sharoiti jihatlarini bilan quyidagi tarixiy-geografik regionlarga bo'lingan:

1. Tekislik hududlari: Ustyurt chinki, Quyi Amudaryo, Quyi Zarafshon, Qizilqum
2. Tog'li va tog'oldi hududlari: Toshkent, Farg'ona, O'rta Zarafshon, Qashqadaryo, Surxondaryo, G'arbiy Tyanshan, Turkiston - Nurota, Hisor-Zarafshon, Bobotog' okruglari [6. C - 150-244, 7.B-283]. Tadqiqotchilar tomonidan geografiya darsligida O'rta Osiyo mintaqasi tog'li va tekislik hududlari O'zbekiston hududi bilan birga, Qozog'iston, Tojikiston, Qirg'iziston, Turkmaniston respublikalari hududlari rang-barangligi qayd qilingan. [8.B 26-27]

I.N.Xlopov asarlarida O'rta Osiyoning janubiy viloyatlarining antik va o'rta asr tarixiy geografiyasiga oid fikr-mulohazalari izohlangan [8.C-52-55]. M.Ya. Berzina masalasida etnik

hudud, etnik chegaralarning va kartografiya masalalari tahlil qilingan. [8.C-50]. Vinogradov A.V., Mamedov G'.D. qayd qilishicha, mezolit davriga kelganda neolit davrida iqlim iliq va nam bo'lgan. [9. C-32-44]

O'rta Osiyo eng qadimgi davrdan aholining joylashishi, hududiy chegaralariga oydinlik kiritishda aholi tomonidan qoldirilgan arxeologik yodgorliklardan olingan materiallar muhim ahamiyat kasb etadi. Kartografiya masalasi aholining ma'lum bir hududda joylashishi ularning kartografiyasini yaratish mumkin, vaqt o'tishi bilan ularning son miqdori oshganligi sabab, ularning joylashish chegaralari kengayishi tarix taqozosidan kelib chiqqan. Kartografiya masalalarini o'rganishda geografiya va etnologiya asosida vujudga kelgan etnogeografiya, etnodemografiya fan sifatida shakllanishi kechgan. Bunda mahalliy va qo'shni aholi bilan o'zaro aloqalari, hududiy joylashishi sekin kengayib, o'troq va ko'chmanchi shakllari, o'zlashtirilishi, aholi son miqdori masalalarini o'rganish dolzarb muammolardan biri bo'lib qolgan. Albatta, eng qadimiy davrda urug' jamoalari turlicha tabiiy-geografik hududda joylashganligi ma'lum. Tadqiqotchilar fikriga ko'ra, tarixiy-geografik va tarixiy-madaniy munosabatlarning ildizi uzun bo'lib, xilma-xil yo'nalishlarning vujudga kelishi, bir-biriga o'zaro bog'liqligi natijasida (termachilik, ovchilik, ziroatchilik, chorvadorlik xo'jaliklari) geografik muhit, tabiiy-iqtisodiy manbalardan foydalangan holda xo'jalik-madaniy hududlarning shakllari rivojlanib, madaniy-xo'jalik markazlariga aylangan. Bu esa o'z navbatida, geografik-hududiy, tabiiy manbalarning zaxirasi yoki kamchil holatidan ko'chmanchilarning turli sohasi aholi manfaatiga xizmat qilishi mumkin. Ma'lumot tariqasida tog'li va tekislik hududlarining o'ziga xos jihatlari bilan farqlanishini inobatga olish zarurati bor. Yuqorida qayd qilingan ma'lumotlarga tayangan holda, O'rta Osiyo tabiiy- iqtisodiy regionlarda o'troq, yarimo'troq va chorvador qabilalarning egallagan hududlarini kartografiyaga joylashtirish mumkin bo'ladi, bunda arxeologiya va etnografiya kartografiyasini shakllantiriladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Turon pasttekisligi yuzasining geografik paleografiyasi holatiga doir o'tgan asr tadqiqotchilarining hamda mustaqillik yillaridagi ilmiy asarlarda qayd qilingan ma'lumotlar tahlil qilinadi.

Natijada esa, quyidagilar izohlanadi: O'rta Osiyo respublikalari hududlarida turli nomga ega bo'lgan ekspeditsiya va guruhlar ilmiy tadqiqot regionlarida qayd qilingan O'rta Osiyo qadimgi davr paleogeografiyasi, hududiy chegaralari, ularning kartografiyasiga mansub nashrlar chop qilindi. Shu asosda yuqorida qayd qilingan masalalarda bir qator natijalarga erishiladi.

Shuningdek, O'rta Osiyo mintaqasining tabiiy-geografik sharoitini chuqur o'rganishda geoeologik va geoinformatsion yondashuvlarning tatbiqi alohida ahamiyat kasb etmoqda. So'nggi yillarda sun'iy yo'ldosh ma'lumotlari, GIS texnologiyalari va raqamli kartografiya usullaridan foydalanish orqali tarixiy landshaftlar, daryo havzalari o'zgarishlari va antropogen bosimlar dinamikasini aniqlash imkoniyati kengaymoqda. Ayniqsa, Amudaryo va Sirdaryo havzalaridagi iqlim o'zgarishlari, suv resurslari taqsimoti va ekotizim barqarorligiga oid so'nggi ilmiy natijalar ushbu mintaqada tabiiy resurslardan oqilona foydalanish zaruratini ko'rsatmoqda.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, tarixiy manbalarda qayd etilgan tog'li va tekislik hududlar o'rtasidagi iqtisodiy almashinuv, etnik aloqalar va madaniy integratsiya bugungi davr geosiyosiy kontekstida ham dolzarbligicha qolmoqda. Bu esa tabiiy-geografik hududlarning faqat geologik yoki geomorfologik tuzilmasigagina emas, balki ularning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy funksiyalariga ham e'tibor qaratish zarurligini anglatadi.

Yana bir muhim jihat shuki, arxeologik yodgorliklarning joylashuvi va ularning tabiiy-geografik omillar bilan bog'liqligini aniqlash orqali qadimgi aholi yashash joylarining iqlimga moslashuvi, suv manbalariga yaqinligi, transport imkoniyatlari kabi omillar asosida shakllanganligini ko'rish mumkin. Bu holat esa O'rta Osiyoda madaniy-xo'jalik markazlarining tabiiy-geografik asosda rivojlanganligini isbotlaydi.

Shu nuqtai nazardan kelib chiqib, kelgusida ushbu mavzuga oid ilmiy tadqiqotlar doirasini yanada kengaytirish, tog'li va tekislik hududlar o'rtasidagi ko'chmanchi va o'troq hayot tarzining tarixiy shakllanish mexanizmlarini o'rganish, ularni zamonaviy geoeologik xavf-xatarlar kontekstida baholash zarurati mavjud.

XULOSA

O'rta Osiyo mintaqasining tabiiy-geografik holatini, hududiy chegaralari va ularning tarixiy shakllanishini o'rganish — nafaqat geologik yoki geomorfologik jihatdan, balki ijtimoiy, etnografik va iqtisodiy kontekstda ham dolzarb ilmiy vazifalardan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mazkur mintqa yer yuzasining shakllanishida kaynozoy davridan boshlab sodir bo'lgan paleogeografik o'zgarishlar, muzlik davrlari va iqlim sharoitlarining dinamikasi aholi joylashuvi, madaniy markazlar va tabiiy resurslardan foydalanish xaritasiga bevosita ta'sir ko'rsatgan.

Tog'li va tekislik hududlarining o'zaro bog'liqligi esa tarixiy-geografik taraqqiyotning muhim omillaridan biri bo'lib, bu ikki makon o'rtasidagi almashinuvlar orqali xo'jalik-madaniy mintaqalar shakllangan. Geologik va arxeologik manbalar asosida O'rta Osiyoda o'troq va ko'chmanchi hayot tarzining shakllanishi, kartografik rivojlanishning bosqichma-bosqich amalga oshgani, tabiiy resurslarning mintaqaviy taqsimoti aniqlab berildi.

Shuningdek, tarixiy davrlarda tabiiy-geografik hududlar etnik tarkib va siyosiy tuzilmalar bilan uyg'unlashgan holda rivojlanib borgan. Bu esa O'rta Osiyoning bugungi davrdagi geosiyosiy va iqtisodiy holatini chuqur anglash uchun muhim ilmiy asos yaratadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi xulosalarga kelindi:

O'rta Osiyo mintaqasi hududiy va tabiiy xususiyatlari bilan ajralib turuvchi rang-barang geosistemalardan tashkil topgan bo'lib, ularning shakllanishi tarixiy, geologik va etnomadaniy omillar bilan chambarchas bog'liqdir.

Tog'li va tekislik hududlari o'rtasidagi tabiiy va xo'jalik aloqalari mintaqaviy taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo'lib xizmat qilgan.

Kartografik tahlillar asosida qadimiy aholi yashash joylarining tabiiy-geografik omillar ta'sirida shakllanganligi va kengayganligi isbotlandi.

Mazkur mintaqaning tabiiy-geografik xaritasini tahlil qilish orqali hozirgi davr ekologik xavf-xatarlarini oldindan baholash va hududiy rejalashtirishni ilmiy asoslash imkoniyati yaratiladi.

Ushbu tadqiqot natijalari asosida O'rta Osiyo mintaqasining tabiiy va tarixiy-geografik rivojlanishini kompleks yondashuv asosida o'rganish, geoekologik, etnografik va kartografik ma'lumotlarni integratsiyalash orqali chuqur ilmiy asoslash zarurligi qayd etildi.

Iqtiboslar/References/Сноски

1. Берг Л. Аральское море. - СЛ, 1908.
2. Герасимов И.П., Марков К.К. Четвертичная геология. - М.: 1939. - С. 336
3. Герасимов И.П., Марков К.К. Ледниковый период на территории СССР. - М.: Л.: Наука, 1939.
4. Kabirov J., Sagdullayev A. O'rta Osiyo arxeologiyasi. - Toshkent.: "O'qituvchi" 1990.
5. Baratov P., Mamatqulov M. O'rta Osiyo tabiiy geografiyasi. - M.: "O'qituvchi" 2002.
6. Baratov P. O'zbekiston tabiiy geografiyasi. - Toshkent.: "O'qituvchi" 1996.
7. Хлопин И.Н. Историческая география южных областей Средней Азии (античность и раннее средневековье). - Ашхабад "Ыпым" 1982.
8. Берзина М.Я. Этнические территории, этнические границы. - М.: Наука, 1978.
9. Виноградов А.В., Мамедов Э.Д. Ландшафтно-климатические условия среднеазиатских пустынь в голоцене УМКУ. - Ташкент, Фан, 1974.

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

3 JILD, 5 SON

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»

TOM 3, HONEP 5

JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

VOLUME 3, ISSUE 5

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадqiqот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000